

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНОГО БАЗИСУ ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН

© 2019 ГРИБІНЕНКО О. М.

УДК 339.9.012.23
JEL Classification: J28

Грибіненко О. М.

Еволюція теоретичного базису вивчення економічної безпеки країн

Метою статті є дослідження причинно-наслідкових зв'язків між викликами глобалізації та забезпеченням економічної безпеки країн у сучасних умовах. Досліджено еволюцію теоретичного базису вивчення економічної безпеки країн. Проведений аналіз показав, що наукові пошуки й емпіричні дослідження формування та забезпечення економічної безпеки проводяться тривалий час. Питання економічної безпеки розглядалися крізь визначення впливу зовнішньої торгівлі на добробут нації, який є безпосередньо пов'язаним не тільки зі станом військової безпеки, а й безпеки економічної. Класики економічної науки звертали увагу на інструменти забезпечення стабільності ринків, узгодженості інтересів їх суб'єктів. Із розвитком міжнародних економічних відносин під впливом посилення глобальних викликів відбувається розширення фокусу досліджень сфери економічної безпеки від традиційних проблем до дослідження безпекових питань, пов'язаних із екологічною проблематикою, організаційною злочинністю, тероризмом, безпекою людини тощо. Серед нових напрямів дослідження безпеки слід виділити розробки концепції кооперативної безпеки, демократичного світу, теорію транснаціональних мереж, концепції нетрадиційної безпеки, теорію соціально-економічних катастроф, теорію конфліктів, теорію самоорганізації складних систем тощо. Дослідження теоретико-методологічних засад визначення економічної безпеки дозволяють визначити її як систему і як процес, що, своєю чергою, потребує відповідного виокремлення складових у визначенні економічної безпеки, а саме з точки зору суб'єкта (безпека людини, безпека країн, міжнародна безпека); предмета безпеки (військова, політична, економічна тощо); рівня формування безпеки (національна, регіональна, глобальна). Зроблено висновок, що, незважаючи на досить вагомий науковий доробок у дослідженні концепту безпеки, ця категорія й досі є складною та суперечливою і потребує відповідної концептуалізації шляхом застосування відповідних підходів щодо визначення змістовного наповнення економічної безпеки, що визначає подальший напрямок досліджень економічної безпеки країн у сучасних умовах.

Ключові слова: глобалізація, економічна безпека країни, міжнародні економічні відносини, національний ринок, предмет безпеки, формування безпеки.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-149-155>

Табл.: 1. Бібл.: 32.

Грибіненко Ольга Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, декан фінансово-економічного факультету, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (просп. Дмитрия Яворницького, 19, Дніпро, 49005, Україна)

E-mail: Hrybinenko.o.m@ntnu.one

УДК 339.9.012.23
JEL Classification: J28

UDC 339.9.012.23
JEL Classification: J28

Грибіненко О. Н. Эволюция теоретического базиса изучения экономической безопасности стран

Целью статьи является исследование причинно-следственных связей между вызовами глобализации и обеспечением экономической безопасности стран в современных условиях. Исследована эволюция теоретического базиса изучения экономической безопасности стран. Проведенный анализ показал, что научные поиски и эмпирические исследования формирования и обеспечения экономической безопасности проводятся длительное время. Вопросы экономической безопасности рассматривались сквозь определение влияния внешней торговли на благосостояние нации, которое является непосредственно связанным не только с состоянием военной безопасности, но и безопасности экономической. Классики экономической науки обращали внимание на инструменты обеспечения стабильности рынков, согласованности интересов их субъектов. С развитием международных экономических отношений под воздействием усиления глобальных вызовов происходит расширение фокуса исследований сферы экономической безопасности от традиционных проблем к исследованию безопасностных вопросов, связанных с экологической проблематикой, организационной преступностью, терроризмом, безопасностью человека и тому подобное. Среди новых направлений исследования безопасности следует выделить разработки концепции кооперативной безопасности, демократического мира, теорию транснациональных сетей, концепции нетрадиционной безопасности, теорию социально-

Hrybinenko O. M. The Evolution of the Theoretical Basis or Studying National Economic Security

The aim of the article is to study the cause-effect relationship between challenges of globalization and provision of national economic security under modern conditions. The evolution of the theoretical basis for studying national economic security is investigated. The analysis showed that scientific research and empirical studies in the field of the formation and provision of economic security have been carried out for a long time. Economic security issues were examined through determining the impact of international trade on the welfare of the nation, which is directly related not only to the state of military security but of economic security as well. Classical economists drew attention to tools to ensure stability of markets, coordination of interests of their participants. With the progress in international economic relations under the influence of increasing global challenges, the focus of research in the field of economic security is expanding from traditional issues to those related to environmental problems, organizational crime, terrorism, human security, etc. Among the new areas of security research, it is worth highlighting the development of the concepts of cooperative security, democratic world, unconventional security; the theory of transnational networks; social and economic catastrophe theory; the conflict theory; synergetics, etc. Studying the theoretical and methodological bases for determining economic security allows to define it as a system and as a process, which in turn requires appropriate identification of components in assessing economic security, namely from the point of view of the subject (human security, national security, inter-

экономических катастроф, теорию конфликтов, теорию самоорганизации сложных систем и тому подобное. Исследования теоретико-методологических основ определения экономической безопасности позволяют определить ее как систему и как процесс, который, в свою очередь, требует соответствующего выделения составляющих в определении экономической безопасности, а именно с точки зрения субъекта (безопасность человека, безопасность стран, международная безопасность); предмета безопасности (военная, политическая, экономическая и т. д.); уровня формирования безопасности (национальная, региональная, глобальная). Сделан вывод, что, несмотря на достаточно весомый научный задел в исследовании концепта безопасности, эта категория и до сих пор является сложной и противоречивой и требует соответствующей концептуализации путем применения соответствующих подходов к определению содержательного наполнения экономической безопасности, что определяет дальнейшее направление исследований экономической безопасности стран в современных условиях.

Ключевые слова: глобализация, экономическая безопасность страны, международные экономические отношения, национальный рынок, предмет безопасности, формирование безопасности.

Табл.: 1. Библ.: 32.

Грибиненко Ольга Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, декан финансово-экономического факультета, Национальный технический университет «Днепропетровская политехника» (просп. Дмитрия Яворницкого, 19, Днепр, 49005, Украина)

E-mail: Hrybinenko.o.m@ntmu.one

national security); the object of security (military, political, economic, etc.); level of security (national, regional, global). It is concluded that, despite a fairly significant level of scientific achievements in studying the security concept, this category is still complex and contradictory and requires appropriate conceptualization through applying appropriate approaches to determining the content of economic security, which determines the further direction of research on national economic security under modern conditions.

Keywords: globalization, national economic security, international economic relations, national market, object of security, security formation.

Tabl.: 1. Bibl.: 32.

Hrybinenko Olha M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Dean of the Faculty of Finance and Economics, National Technical University «Dnipro Polytechnic» (19 Dmytra Yavornytskoho Ave., Dnipro, 49005, Ukraine)

E-mail: Hrybinenko.o.m@ntmu.one

Вступ. Поглиблення взаємодії країн світу в умовах глобальної інтеграції, посилення взаємозалежності між ними потребують відповідних досліджень причинно-наслідкових зв'язків між викликами глобалізації та забезпеченням економічної безпеки країн у сучасних умовах. Поглиблення інтеграційних процесів, з одного боку, поглиблюють взаємозв'язки між країнами світу, з іншого – саме потужна взаємозалежність між країнами стає джерелом турбулентності та нестабільності. З огляду на це, особливої актуальності набуває дослідження економічної безпеки країн (як стану, як системи і як процесу), виділення сучасних підходів дослідження, що заходяться у процесі постійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові пошуки й емпіричні дослідження формування та забезпечення економічної безпеки проводяться тривалий час [1–5]. Відповідно, спостерігається перефокусування досліджень предмета безпеки, її концептуального та функціонального наповнення (М. Лоуренс [7]). Тривалий час дослідження безпеки проводились з акцентом на те, що безпека виступає важливим атрибутом держави. Однак зміна умов функціонування світового господарства, посилення ризиків і багатоаспектних загроз суттєво розширили коло питань, пов'язаних із формуванням і забезпеченням безпеки, а сам фокус досліджень безпеки змінюється від дослідження безпеки держави до універсальної безпеки. За таких умов все складніше стає забезпечення з боку держави контролю та регулювання, а від так коло загроз безпеки значно розширюється – нелегальні потоки ресурсів, кризи тощо (Дж. Андрусек [24]).

Важливим напрямом досліджень безпеки стають вивчення факторів ризику та загроз невійськового характе-

ру, що мають планетарний характер, можуть призвести до конфліктів, у тому числі військових. Нові напрями дослідження безпеки у сучасному середовищі визначають розробники концепції нетрадиційної безпеки (С. Хампір [25], Т. Майер-Кнапп [26], М. Кабаллеро-Ентоні [29]).

Отже, зважаючи на нові напрями поглиблення досліджень у межах аналізованої проблеми та виклики сучасності, **метою** статті є дослідження причинно-наслідкових зв'язків між викликами глобалізації та забезпеченням економічної безпеки країн у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Захист національного ринку, застосування відповідних інструментів протекційного захисту стають центральними у наукових працях меркантилістів (Т. Ман, С. Фортрей, Ж. Кольбер, Г. Скаруффі та ін.). Питання економічної безпеки розглядалися крізь визначення впливу зовнішньої торгівлі на добробут нації, який безпосередньо пов'язаний не тільки зі станом військової безпеки, а й безпеки економічної. Досліджуючи стадії розвитку нації, Ф. Ліст (камералістська концепція) наголошував на особливих економічних інтересах націй, які необхідно захищати задля розвитку та процвітання.

Задля протидії зовнішній конкуренції (зовнішнім загрозам) держави мають визначитись із національними інтересами та впроваджувати відповідні заходи зовнішньоекономічної політики задля захисту національної безпеки, у тому числі шляхом формування політичної єдності. Класики економічної науки (А. Сміт, Д. Рікардо) звертали увагу на інструменти забезпечення стабільності ринків, узгодженості інтересів його суб'єктів.

Суспільний добробут зменшується, якщо відбувається зростання непродуктивної праці, що відповідним чином

впливає на зниження безпеки як виробника, так і країни в цілому. Окрім зростання непродуктивної праці, на зниження економічної безпеки впливає і зниження норми прибутку, що стає загрозливим для розвитку виробництва.

Зі встановленням і розповсюдженням капіталістичного способу виробництва у суспільстві посилюється невідзначеність, яка є об'єктивним наслідком природи ринкової економіки. Відносини розподілу за умов ринкової економіки супроводжуються ризиками та конфліктами не тільки на національному, а й на міждержавному рівні, оскільки конфлікти можуть легко розширюватись й за межі національного господарства [6, с. 7–8]. З огляду на це, важливого значення набувають визначення державою норм і правил управління, застосування яких сприяє формуванню та забезпеченню економічної безпеки, а сама безпека стає невід'ємною частиною соціального договору між державою та громадянином. На особливу роль держави у забезпеченні стабільності шляхом відповідних засобів державного регулювання, у першу чергу, сфери зайнятості, регулювання інфляції у таких сферах, як зайнятість, звертає увагу Дж. Кейнс. Саме з упровадженням ідей кенсіанства у новий курс економічної політики США пов'язують введення у практичну площину дій урядів питань економічної безпеки, що визначалась як умова забезпечення не тільки національного суверенітету, а й повноцінного розвитку суспільства та громадян.

Однак саме неефективне державне регулювання ставить під загрозу безпеку країни, стан якої визначається рівнем розвитку інститутів у суспільстві, їхнім впливом на господарство (Т. Веблен, У. Мітчелл, Р. Коуз, Р. Нельсон, Л. Тевено, Д. Норт, Е. де Сото). Розвитку конкурентних відносин у суспільстві заважають неефективне законодавство, надмірна заорганізованість (бюрократизація) процесів, пов'язаних із реалізацією підприємницької ініціативи, що сприяє тінізації економіки. Водночас тіньовий сектор сприяє розвитку підприємництва на конкурентних засадах, які притаманні вільному ринку [3].

Три підходи до визначення концепту безпеки пропонує М. Лоуренс [7], наголошуючи на функціональному наповненні: безпека, яка запобігає (профілактика) загрозам і ризикам; безпека як механізм захисту від загроз і ризиків; нарешті, оскільки не всі ризики можна нівелювати, то важливим є стійкість системи, її адаптивність та еластичність. На три аспекти змістовного наповнення концепту безпеки звертає увагу Ч. Міджас [8]: по-перше, безпека виступає безпосереднім атрибутом держави, що має гарантувати військову безпеку; по-друге, безпека є суспільним благом і, нарешті, безпека людини як відповідна соціальна одиниця суспільства.

Визначаючи економічну безпеку як важливішу складову безпеки в цілому, Д. Нанто [9] виокремлює три підходи щодо визначення ролі економіки у формуванні та забезпеченні національної безпеки:

- по-перше, економіка як ресурсне джерело військової влади та сили;
- по-друге, економіка як джерело національного багатства;
- саме спільні економічні інтереси визначають основу міждержавної взаємодії та інтеграційно-

го співробітництва. Відповідно, саме зростаюча економіка визначає формування безпеки у довгостроковій перспективі.

Розглядаючи концепт економічної безпеки, Х. Несадурай [6, с. 13] акцентує увагу на забезпеченні найменшої ймовірності погіршення стану однієї з трьох компонент безпеки: обсяги доходів і розміри споживання, що задовольняють мінімальні потреби людини або домогосподарства; цілісність ринку; справедливий розподіл.

Досліджуючи явище безпеки, Р. Зієба [10, с. 31–32], виокремлює декілька складових у визначенні цієї категорії, з точки зору яких має відбуватись її вивчення, а саме: з точки зору суб'єкта (безпека людини, безпека країн, міжнародна безпека); що саме є предметом безпеки (військова, політична, економічна тощо); рівень формування безпеки (національна, регіональна, глобальна). До того ж безпеку слід досліджувати і як певний стан, і як процес, що розвивається у часі.

Із розвитком міжнародних економічних відносин під впливом посилення глобальних викликів у розвитку світового господарства відбувається розширення фокусу досліджень сфери економічної безпеки від традиційних проблем до дослідження безпекових питань, пов'язаних із екологічною проблематикою, організаційною злочинністю, тероризмом, безпекою людини тощо [11]. Наявні загрози економічній мають багатоаспектний характер, а отже, класифікуються за своїми масштабами, рівнями, сферою виникнення та ступенем наслідків, природою та напрямом походження тощо [12]. Таким чином, на заміну більш чітко визначеному традиційному концепту безпеки другої половини ХХ століття з'являється складний і багатовимірний концепт.

Традиційна концепція безпеки, у першу чергу, фокусувалась на проблематиці військової безпеки та, відповідно, державоцентристській концепції безпеки, відповідно до якої, як зазначає С. Уолт [13], загрози стають об'єктом досліджень сфери безпеки з точки зору сфери застосування військової сили. Домінування саме цієї концепції можна вважати логічним, оскільки в умовах холодної війни у світовому товаристві міжнародна політика країн була спрямована саме на забезпечення збільшення їхньої влади (для розвинутих країн) або на необхідність адаптування до жорстких реалій, виживання (у тому числі для країн, що розвиваються). Відповідно, всі інші задання та визначення пріоритетів у країнах світу мали другорядний характер. Б. МакСвіні [14, с. 35–36] підкреслює, що інші питання (міграція, бідність тощо) стають об'єктом досліджень у процесі формування та забезпечення безпеки лише за умов, коли вони стають джерелом збройного конфлікту.

Критики традиційної концепції [15, с. 19–20; 16, с. 129–153] зазначають, що зосередження лише на військовій складовій безпеки є помилковим та не відповідає викликам реальності. Слід погодитись із думкою Б. Мьоллер [17], який наголошує, щоб безпека – це не тільки відсутність загроз з боку інших країн і режимів, це ще й забезпечення демократичних засад розвитку суспільства, гарантування та реалізація прав людини тощо. Сучасні загрози не обов'язково матимуть державне походження (у тому числі з боку інших країн), загрози у цьому контексті можуть

бути як внутрішніми, так і транснаціональними, і матимуть недержавний характер походження – епідемії, екологічні катастрофи, розповсюдження зброї масового знищення, наркотрафік тощо – впливаючи на значну більшість людей. З огляду на це, Б. МакСвіні [14, с. 18] визначає безпеку як людську цінність, що перетинається з категоріями свобода, порядок, солідарність, забезпечення яких має забезпечувати саме держава.

Із критичним переосмисленням традиційної концепції безпеки пов'язаний розвиток теорії сек'юритизації (Б. Бузан, О. Вейвер, Дж. Вільде (Копенгагенська школа)), теорії емансипації (Т. Адорно, Ю. Хабермас, К. Бут, Р. Джонс (Уельська школа)) та теорія інсек'юритизації (М. Фуко, П. Бурдьє, Д. Біго, Дж. Хуйсманс (Паризька школа)).

Копенгагенська школа розвивається в межах напряму постмодернізму, що спрямований на дослідження питань безпеки, розвиваючи теорію конструктивізму шляхом визначення взаємодії міжнародної безпеки та безпеки людини, що досягається у результаті відповідного дискурсу різних соціальних груп, який не обмежується адміністративно-державними обмеженнями (кордонами), а ґрунтується на гуманітарній спільності. Фактично із розвитком цієї школи відбувається перефокусування у напряму визначення безпеки людини як базового у концепті безпеки. У межах певних секторів безпеки розвивається відповідний тип взаємодії, до таких секторів відносяться військовий, економічний, політичний, соціальний сектор навколишнього середовища тощо. Безпека, на думку Б. Бузана, є певним феноменом відносин, відповідно, розуміння національної безпеки будь-якої держави вимагає аналізу структури взаємозалежних зв'язків у системі міжнародної безпеки, куди вбудована національна безпека [18, с. 187]. Взаємодія відбувається між певними одиницями, між якими розвиваються відповідні процеси, врахування яких у динаміці та безпосередньо у взаємодії дозволяє вирішити проблеми безпеки.

Сукупність таких одиниць формує регіональні комплекси безпеки. Фактично в рамках Копенгагенської школи обґрунтовано право людини впливати на управління міжнародними безпековими процесами, наділяє міжнародну політику саме людським виміром що дозволяє говорити про трансформацію міжнародної безпеки країни у міжнародну безпеку людини. Прихильники Уельської школи наголошують на вирішальній ролі особистості у формуванні безпеки, підкреслюючи, що світова безпека є логічним продовженням свободи особистості, що поєднується зі свободою іншої особистості.

Структури та процеси у суспільстві на місцевому рівні та в усьому світі працюють над зменшенням загроз і ризиків, які визначають індивідуальне та групове життя [19, с. 4–5]. Учасники Паризької школи обґрунтовують, що в умовах розпаду біполярного світу та посилення конвергенції кордони між внутрішньою та зовнішньою безпекою зменшуються, а взаємодія внутрішніх і зовнішніх учасників безпеки, навпаки, збільшується [20, с. 16].

Серед нових напрямів дослідження безпеки слід виділити розробки концепції кооперативної безпеки, демократичного світу, теорію транснаціональних мереж, концепції нетрадиційної безпеки, теорію соціально-економічних ка-

тастроф, теорію конфліктів, теорію самоорганізації складних систем тощо.

Таким чином, починаючи з другої половини ХХ ст. дослідження безпеки розширюється за змістовним наповненням та звучується безпосередньо у визначенні фокусу дослідження від безпеки держави до універсальної безпеки. Хронологію розвитку теоретичного підґрунтя досліджень економічної безпеки систематизовано у табл. 1.

В умовах поширення глобалізаційних процесів до фокусу економічної безпеки додалися нові явища [24]: незаконні потоки, щодо яких складно забезпечити контроль і регулювання (насамперед це стосується тероризму, злочинності, забруднення навколишнього середовища тощо), економічні та фінансові кризи. У другій половині ХХ ст., особливо із поступовим завершенням холодної війни, серед загроз національній безпеці посилюється вплив загроз невійськового характеру, що стало підґрунтям для нових пошуків концепту безпеки та її загроз. Нові напрями дослідження безпеки у сучасному середовищі визначають розробники концепції нетрадиційної безпеки (Л. Джонс, С. Хампірі, Т. Майер-Кнапп, Р. Сибберг, Р. Еммерс, М. Кабаллеро-Ентоні) [25–29]. Концепція нетрадиційної безпеки ґрунтується на таких припущеннях: нетрадиційні загрози можуть призвести до конфлікту (або навіть війни); і держава, і громадяни, і окремі особи – всі відповідають за забезпечення безпеки; загрози невійськового характеру, що мають транснаціональний масштаб, потребують невійськових заходів; у вирішенні проблем транснаціонального характеру міжнародне співробітництво є важливим.

Сучасні конфлікти, що активно розгортаються у світі, переважно не обмежуються ідеологічними розбіжностями, а пов'язані з розподілом ресурсів і використанням економічної влади. При цьому це стосується не тільки безпосереднього контролю над використанням ресурсів. Досліджуючи анатомію ресурсних війн, М. Реннер [30] підкреслює, що частіше за все йдеться про встановлення контролю за територіями, що насичені відповідними ресурсами, контролю за логістичними (транспортними) системами, якими вони постачаються на відповідні ринки. Відповідно, саме з точки зору безпеки визначається порядок розподілу ресурсів, визначення пріоритетів державної політики П. Акройд, С. Марсден [31]. Сучасні держави активно використовують елементи економічного націоналізму в політиці економічного патріотизму в умовах невірноваженої світової економіки [32]. Водночас надмірне розширення кола питань, що стосуються безпеки (військових витрат, ресурсне забезпечення, застосування торговельних інструментів тощо), на думку С. Уолта [13], можуть призвести до певної неузгодженості, ускладнення пошуку вирішення відповідних проблем. Підтримує цю тезу й дослідниця Х. Несадурай [6, с. 4], підкреслюючи, що розробка політики економічної безпеки ускладняється в умовах посилення взаємозалежності країн, а отже, термін економічної безпеки вимагає більш чіткої концептуалізації.

В умовах глобалізаційних процесів виникають такі процеси та явища, які характеризуються масштабністю та швидкістю розповсюдженості, що становить загрозу людям і країнам, оскільки вони пов'язані із пандеміями інфекційних та вірусних хвороб, змінами клімату, розширен-

Хронологія розвитку теоретичного підґрунтя досліджень економічної безпеки

Період	Теоретичне підґрунтя	Змістове наповнення	Фокус дослідження
XVI–XVII ст.	Меркантилізм	Захист внутрішнього ринку застосування протекціоністських інструментів	Безпека держави
середина XIX ст.	Камералістська концепція	Раціональне управління державним майном, протидія зовнішній конкуренції	Безпека держави
1930-ті роки	Кейнсіанство	Державне регулювання зайнятості, інфляції за- для протидії економічній депресії	Безпека держави
1940–1950-ті роки	Теорія класичного реалізму	Безпека держави забезпечується шляхом захис- ту національних інтересів	Безпека держави
1960-ті роки	Теорія плюралізму	Безпека забезпечується не тільки державами, а й іншими суб'єктами міжнародних відносин	Регіональна безпека
1970-ті роки	Теорія марксизму	Встановлення контролю над ресурсами з боку розвинутих країн забезпечує їх вплив на менш розвинуті країни	Глобальна безпека
1980-ті роки	Інституціоналізм	Захист економіки від бюрократії та адміністра- тивних бар'єрів, детінізація економіки	Безпека держави
1990-ті роки	Теорія соціального кон- структивізму	відмова від виокремлення Виключно військових загроз безпеці	Універсальна безпека
2000-ні роки	Постмодернізм	Визначення взаємодії міжнародної безпеки та безпеки людини, концепція нетрадиційної без- пеки	Регіональні комплекси безпеки, корпоратив- на безпека, безпека людини

Джерело: систематизовано автором на основі [18; 20–23]

ням нелегальної міграції, активізацією транснаціональної злочинності, загостренням проблеми забезпечення продовольством тощо. Такі виклики глобалізації, що несуть загрози людству, вимагають концептуально нових підходів до визначення та забезпечення безпеки, оскільки самотужки жодна країна не в змозі їх успішно вирішити. Невипадково, значна частина досліджень, пов'язаних із вивченням саме нетрадиційних засад безпеки, мають емпіричне походження.

Висновки. Таким чином, дослідження хронологічної та змістовної еволюції теоретичного базису вивчення економічної безпеки дозволяє дійти таких висновків:

- по-перше, дослідження теоретико-методологічних засади визначення економічної безпеки дозволяють визначити її як стан, як систему і як процес, що, своєю чергою, потребує відповідного виокремлення складових у визначенні економічної безпеки, а саме з точки зору суб'єкта (безпека людини, безпека країн, міжнародна безпека); предмета безпеки (військова, політична, економічна тощо); рівня формування безпеки (національна, регіональна, глобальна);
- по-друге, під впливом глобальних трансформацій та викликів фокус досліджень сфери економічної безпеки трансформується від традиційних проблем у напрямку дослідження безпекових питань, пов'язаних із екологічною проблематикою, організаційною злочинністю, тероризмом, безпекою людини, що формує складність і багатовимірність концепту економічної безпеки;

- по-третє, незважаючи на досить вагомий науковий доробок у дослідженні концепту безпеки, ця категорія й досі є складною та суперечливою, а отже потребує відповідної концептуалізації шляхом застосування відповідних підходів щодо визначення змістовного наповнення економічної безпеки, що визначає подальший напрямок досліджень економічної безпеки країн у сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

- Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ : НІПМБ, 2008. 48 с.
- Экономическая безопасность: теория, методология, практика / под науч. ред. П. Г. Никитенко, В. Г. Булавко. Минск : Право и экономика, 2009. 394 с.
- Сото Э. де. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. М. : Catallaxy, 1995. 320 с.
- Кейнс Д. М. Общая теория занятости, процента и денег. М. : Гелиос АРВ, 2007. 960 с.
- Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / пер. з англ. І. Дзюби. Київ : Основи, 2000. 198 с.
- Nesadurai H. Conceptualising economic security in an era of Globalisation: what does the east Asian experience reveal? // CSGR Working Paper No. 157/05 Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, February 2005. 26 p.
- Lawrence M. Three approaches to security: prevention, protection and resilience. 2013. URL: <http://secgovcentre.org/2013/02/three-approaches-to-security-prevention-protection-and-resilience/>

8. Czesław Mesjasz. Economic security : paper presented at the IPRA General Conference 5 July 2004 – 9 July 2004 Sopron, Hungary. 14 p. URL: http://www.afes-press.de/pdf/Mesjasz_Economics_Security.pdf
9. Nanto D. K. Economics and National Security: Issues and Implications for U.S. Policy / Congressional Research Service, 2011. URL: <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41589.pdf>
10. Zięba R. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego // Warszawa, Fundacja Studiów Międzynarodowych Scholar, 1999. URL: https://www.researchgate.net/publication/297734712_Instytucjonalizacja_bezpieczenstwa_europejskiego_koncepcje_-_struktury_-_funkcjonowanie_Institutionalisation_of_European_Security_Concepts_-_Structures_-_Functioning
11. Sarper B., Arman M. Deepening of security conception and violent non-state actors as the challengers of human security. Adnan Menderes University, *Journal of Institute of Social Sciences*. Vol. 1. Issue 1. P. 105–116. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/166378>
12. Булатова О., Федоров Е. Класифікація загроз національної безпеки за багатоаспектними ознаками // Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 7–8 груд. 2018 р.). Ужгород, 2018. С. 12–15.
13. Walt St. The renaissance of security studies. *International Studies Quarterly*. 1991. Vol. 35, no. 2. P. 211–239.
14. McSweeney B. Security, identity and interest: a sociology of international relations. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 239 p.
15. Miller B. The concept of security: Should it be redefined? *The Journal of Strategic Studies*. 2001. Vol. 24, no. 2. P. 13–42.
16. Ullman R. Redefining Security. *International Security*. 1983. Vol. 8, no. 1. P. 129–153.
17. Bjørn M. European security: the role of the Organization for security and co-operation in Europe. Crisis States Working Papers Series No. 2, 2008. 29 p. URL: <http://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/csrc-working-papers-phase-two/wp30.2-european-security-and-the-osce.pdf>
18. Buzan B., Hansen L. The evolution of international security studies. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 398 p.
19. Ken Booth. *Theory of World Security*. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 516 p.
20. Чекаленко Л. Д Концепції безпеки: сучасне прочитання. *Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід*. 2017. Вип. 24. С. 12–17.
21. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Київ : НІСД, 2015. 348 с.
22. Buzan B., Waever O., Wilde J. de. Security: A New Framework for Analysis. Boulder, CO : Lynne Rienner, 1998. 239 p.
23. Floyd R., Croft S. European non-traditional security theory: from theory to practice. *Geopolitics, History, and International Relations*. 2011. Vol. 3 (2). P. 152–179.
24. Andruseac G. Economic security – new approaches in the context of globalization. *Ces Working Papers Centre For European Studies*. 2015. Vol. 7 (2). P. 232–240.
25. Hameiri S., Jones L. Governing Borderless Threats. Non-Traditional Security and the Politics of State Transformation, Cambridge : Cambridge University Press. 2015. 286 p.
26. Maier-Knapp N. The non-traditional security concept and the EU-ASEAN relationship against the backdrop of China's rise. *The Pacific Review*. 2015. Vol. 29. Issue 3. P. 411–430.
27. Seeberg P. Migration and non-traditional security issues in the MENA-region. The case of pre-revolt Syria / Centre for Mellemoststudier, Syddansk Universitet, 2012. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.473.3263&rep=rep1&type=pdf>
28. Emmers R. Globalization and Non-Traditional Security Issues: A study of human drug and human trafficking in East Asia, Institute of Defence and Strategic Studies Working Paper no 62, Singapore, 2004. 27 p.
29. Caballero-Anthony M. Understanding Non-traditional Security // Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach / M. Caballero-Anthony (ed.). London : Sage Publications, 2016. P. 3–19.
30. Renner M. The Anatomy of Resource Wars / Worldwatch Institute, 2002. URL: <http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf>
31. Ackroyd P., Marsden S. Enhancing security culture – simple, effective approaches to making improvement. Greenstreet Berman, 2006. URL: https://www.icheme.org/communities/subject_groups/security%20and%20loss%20prevention/resources/hazards%20archive/~media/Documents/Subject%20Groups/Security_Loss_Prevention/Hazards%20Archive/XIX/XIX-Paper-32.pdf
32. Reznikova N., Panchenko V., Bulatova O. The policy of economic nationalism: from origins to new variations of economic patriotism. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, no. 4. P. 274–281.

REFERENCES

Ackroyd, P., and Marsden, S. "Enhancing security culture - simple, effective approaches to making improvement". Greenstreet Berman, 2006. https://www.icheme.org/communities/subject_groups/security%20and%20loss%20prevention/resources/hazards%20archive/~media/Documents/Subject%20Groups/Security_Loss_Prevention/Hazards%20Archive/XIX/XIX-Paper-32.pdf

Andruseac, G. "Economic security - new approaches in the context of globalization". *Ces Working Papers Centre for European Studies*, vol. 7 (2) (2015): 232-240.

Bjorn, M. "European security: the role of the Organization for security and co-operation in Europe". Crisis States Working Papers Series no. 2, 2008. <http://www.lse.ac.uk/international-development/Assets/Documents/PDFs/csrc-working-papers-phase-two/wp30.2-european-security-and-the-osce.pdf>

Booth, K. *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Bulatova, O., and Fedorov, E. "Klasyfikatsiia zahroz natsionalnoi bezpeky za bahatoaspektnymy oznakamy" [Classification of National Security Threats by Multidimensional Features]. *Napriamy ta suchasni faktory rozvytku mizhnarodnykh vidnosyn: ekonomichni ta politychni aspekty*. Uzhhorod, 2018. 12-15.

Buzan, B., and Hansen, L. *The evolution of international security studies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Buzan, B., Waever, O., and Wilde, J. de. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1998.

Caballero-Anthony, M. "Understanding Non-traditional Security". In *Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach*, 3-19. London: Sage Publications, 2016.

Chekalenko, L. D. "Kontseptsii bezpeky: suchasne prochyttania" [Security Concepts: a Modern Read]. *Zovnishnia polityka i diplomatiia: tradytsii, trendy, dosvid*, no. 24 (2017): 12-17.

Ekonomicheskaya bezopasnost: teoriya, metodologiya, praktika [Economic Security: Theory, Methodology, Practice]. Minsk: Pravo i ekonomika, 2009.

Emmers, R. "Globalization and Non-Traditional Security Issues: A study of human drug and human trafficking in East Asia". In *Working Paper no 62*. Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies, 2004.

Floyd, R., and Croft, S. "European non-traditional security theory: from theory to practice". *Geopolitics, History, and International Relations*, vol. 3 (2) (2011): 152-179.

Hameiri, S., and Jones, L. *Governing Borderless Threats. Non-Traditional Security and the Politics of State Transformation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Keyns, D. M. *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg* [General Theory of Employment, Interest and Money]. Moscow: Gelios ARV, 2007.

Lawrence, M. "Three approaches to security: prevention, protection and resilience". <http://secgovcentre.org/2013/02/three-approaches-to-security-prevention-protection-and-resilience/>

Liaschenko, O. M. *Kontseptualizatsiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Conceptualization of Enterprise Economic Security Management]. Kyiv: NISD, 2015.

Maier-Knapp, N. "The non-traditional security concept and the EU-ASEAN relationship against the backdrop of China's rise". *The Pacific Review*, vol. 29, no. 3 (2015): 411-430.

McSweeney, B. *Security, identity and interest: a sociology of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Mesjasz, Cz. "Economic security": paper presented at the IPRA General Conference 5 July 2004 - 9 July 2004 Sopron, Hungary. http://www.afes-press.de/pdf/Mesjasz_Economics_Security.pdf

Miller, B. "The concept of security: Should it be redefined?". *The Journal of Strategic Studies*, vol. 24, no. 2 (2001): 13-42.

Nanto, D. K. "Economics and National Security: Issues and Implications for U. S. Policy". Congressional Research Service, 2011. <https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41589.pdf>

Nesadurai, H. "Conceptualising economic security in an era of Globalisation: what does the east Asian experience reveal?" *CSGR*

Working Paper No. 157/05 Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University. February (2005).

Nort, D. *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, Institutional Change and Functioning of the Economy]. Kyiv: Osnovy, 2000.

Renner, M. "The Anatomy of Resource Wars". Worldwatch Institute, 2002. <http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf>

Reznikova, N., Panchenko, V., and Bulatova, O. "The policy of economic nationalism: from origins to new variations of economic patriotism". *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, no. 4 (2018): 274-281.

Sarper, B., and Arman, M. "Deepening of security conception and violent non-state actors as the challengers of human security". Adnan Menderes University, Journal of Institute of Social Sciences. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/166378>

Seeberg, P. "Migration and non-traditional security issues in the MENA-region. The case of pre-revolt Syria". Centre for Mellemostudier, Syddansk Universitet, 2012. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.473.3263&rep=rep1&type=pdf>

Soto, E. de. *Inoy put. Nevidimaya revolyutsiya v tretem mire* [The Other Way. The Invisible Revolution in the Third World]. Moscow: Catallaxy, 1995.

Ullman, R. "Redefining Security". *International Security*, vol. 8, no. 1 (1983): 129-153.

Vlasiuk, O. S. *Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku* [The Theory and Practice of Economic Security in the System of Economics]. Kyiv: NIPMB, 2008.

Walt, St. "The renaissance of security studies". *International Studies Quarterly*, vol. 35, no. 2 (1991): 211-239.

Zieba, R. "Instytucjonalizacja bezpieczenstwa europejskiego". Warszawa, Fundacja Studiow Miedzynarodowych Scholar, 1999. https://www.researchgate.net/publication/297734712_Instytucjonalizacja_bezpieczenstwa_europejskiego_koncepcje_-_struktury_-_funkcjonowanie_Institutionalisation_of_European_Security_Concepts_-_Structures_-_Functioning

Стаття надійшла до редакції 03.11.2019 р.

■